

DRAAMA LUO LEIKKIÄ PÄIVÄKODISSA
Opas leikin tukemiseen draaman keinoin

Katja Tallgren
Opinnäytetyö, syksy 2012
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
+ lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Tallgren, Katja. Draama luo leikkiä päiväkodissa. Opas leikin tukemiseen draaman keinoin. Diak Etelä, Helsinki, syksy 2012, 50 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen produktio, joka toteutui helsinkiläisessä päiväkodissa toimintakauden 2011–2012 aikana. Opinnäytetyön tavoitteena oli valmistaavarhaiskasvatuksen henkilöstölle ja opiskelijoille opas leikin tukemiseen draaman keinoin. Oppaan tarkoituksena on innostaa työntekijöitä tukemaan leikkiä erilaisin menetelmin: käyttämään draamaa yhtenä keinona, mutta myös kehittämään omia menetelmiä leikin tukemiseen. Lisäksi tavoitteita asetettiin tekijän omalle ammatilliselle kasvulle ja kehitykselle. Pyrkimyksenä oli lisätä tietoja ja taitoja tulevaa ammattia varten. Opasta varten suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin kolme draamaleikkihetkeä, joihin osallistui neljästä kuuteen viisivuotiasta lasta.

Opinnäytetyö on kaksiosainen. Siinä on raportti, jossa kuvataan opinnäytetyön prosessi, sekä produkti, joka sisältää toiminnan ohjeistamisen. Työn teoreettisina lähtökohtina olivat varhaiskasvatukseen, leikkiin ja draamatyöskentelyyn liittyvät teokset sekä varhaiskasvatustyötä ohjaavat periaatteet. Leikin havainnoimisen apuna käytettiin kyseiseen tarkoitukseen suunniteltua lomaketta sekä opinnäytetyöpäiväkirjaa.

Palautetta kerättiin varhaiskasvatuksen työntekijöiltä kyselylomakkeella. Sen liitteenä oli ensimmäinen versio oppaasta. Oppaasta annettiin rakentavaa palautetta, jonka perusteella opas muokattiin valmiiksi. Palautteessa opas koettiin tärkeäksi. Sisällöllisesti annettiin vinkkejä siihen, minkälaista opasta työntekijät haluavat lukea. Myös lapset saivat kertoa mielipiteensä draamaleikkihetkistä. He pitivät niistä kovasti ja olivat innokkaita. Valmis opas sisältää tärkeimmän teoreettisen taustan leikin tukemiseen sekä opastusta draaman käytöstä siinä. Opas on kuvitettu, mikä helpottaa lukemista.

Asiasanat: produktio, päiväkotiy, varhaiskasvatus, opas, leikki, draamaleikki, draamatyöskentely

ABSTRACTS

Tallgren, Katja.

Drama creates play in a day-care centre. A guide to supporting children's play by using drama.

50 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis is a functional product. I carried it out in a day-care centre in Helsinki. My objective was to create a guide to support children's play by using drama. It is designed for the early childhood education professionals and students who aim at improving their skills in supporting children's play. The purpose of this thesis is to motivate the personnel to use drama as one method of supporting children's play, but also with the help of this guide to create new ways of supporting play. I planned, carried out and evaluated three drama play sessions for the guide. The children who participated in these sessions were five-year-olds and there were four to six of them.

This thesis contains two parts. There is a representation of the thesis process and a complete product. As a product, I created a guide to support children's play. It is designed to serve as a tool for a day-care centre. I collected the material based on literature and observing playing children in a day-care centre during 2011 and 2012. I took notes on how the children played and also used my previous observations on the subject.

I evaluated the results of the guide by using a questionnaire. The questionnaire was distributed to the personnel. Based on their feedback, I improved the guide. After each drama play session I interviewed the children and they provided their feedback on the sessions. I kept a process journal of my observations and wrote children's feedback into the journal. The children were excited and enthusiastic about the sessions and they wanted to play more.

This subject is important and the guide is useful not only to kindergarten teachers, but also to childminders and students. The guide also contains pictures. Therefore, it is easy to read and it is inspirational.

Keywords: product, day-care centre, guide, early childhood education, play, drama play

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 PRODUKTIN LÄHTÖKOHTA JA TAVOITE	6
3 VARHAISKASVATUS.....	7
3.1 Leikki varhaiskasvatuksessa	8
3.2 Leikkiminen on lapselle luontaista.....	9
3.3 Aikuinen leikin ohjaajana	10
4 DRAAMATYÖSKENTELEY	12
4.1 Draamaleikki	12
4.2 Draaman keinot	13
5 PRODUKTIN TOTEUTUS	16
5.1 Päiväkodin leikkiympäristö.....	16
5.2 Leikin havainnointi	17
5.3 Draamaleikkihetket	18
5.3.1 Ensimmäinen hetki: kiusaaminen	19
5.3.2 Toinen hetki: tunteet	20
5.3.3 Kolmas hetki: auttaminen	20
5.4 Palaute oppaasta	21
6 POHDINTA	22
6.1 Ammatillinen kasvu	23
6.2 Sosionomin kompetenssit.....	24
7 ARVIOINTI OPINNÄYTETYÖPROSESSISTA	26
LIITE 1: Palautekyselylomake henkilöstölle	31
LIITE 2: Opas leikin tukemiseen draaman keinoin	32

1 JOHDANTO

Olen työskennellyt varhaiskasvattajana kahdeksan vuotta ja huomannut, että monilla lapsilla on vaikeuksia saada leikki alkamaan. Jos leikki saadaan alkuun, sitä ei välttämättä osata jatkaa. Leikki muuttuu helposti riehumiseksi, jolloin lapset alkavat juoksenella ja huutaa. Toisaalta leikki voi muuttua vaelteluksi, jolloin hakeudutaan aikuisten läheisyyteen eikä keksitä enää tekemistä. Miksi jotkut lapsista sitten osaavat leikkiä pitkäkestoisia ja juonellisia leikkejä, kuten kotileikkiä? Miksi heidän leikkinsä ei muutu riehumiseksi tai vaeltamiseksi? Usein työyhteisössä käytävissä keskusteluissa nousevat esiin lasten leikkitaidot. Kun on hyvät leikkitaidot, leikki sujuu ongelmitta. Jos ongelmia kuitenkin syntyy, ne osataan ratkaista kavereiden kesken. Tarvittaessa pyydetään aikuinen apuun.

Tämä opinnäytetyö on produktio, jossa esitellään menetelmiä leikin tukemiseen draaman keinoin oppaan muodossa. Opinnäytetyön raportti sisältää teoriaa leikistä sekä draaman käytöstä leikin tukemisessa. Lisäksi esittelen erilaisia leikin tukemiseen liittyviä keinoja ja välineitä sekä niiden käyttöä. Produktissa eli oppaassa on kerrottu, miten draamaa voi hyödyntää leikin tukemisessa. Siinä on esimerkkejä oman ryhmäni työskentelystä draamaleikin parissa. Niitä voi hyödyntää suunnitellessaan toimintaa lapsiryhmälle. Annan mallin, miten voi toimia lasten kanssa huomattessaan, ettei leikki suju. Toisaalta leikin tukeminen on tärkeää myös leikin sujuessa. Silloin pääsee käsiksi lapsen ajatusmaailmaan ja oppii tuntemaan oman ryhmänsä lapset.

Draaman käyttö kasvatuksessa muun muassa vahvistaa ryhmää, lisää lasten sosiaalisuutta, toisten hyväksymistä ja empatiakykyä. Draamassa keskitytään tekemiseen eikä valmiiseen tuotokseen, kuten teatterissa. Aiheet nousevat ympärillä olevista asioista ja niissä näkyvät myös etiikka ja moraali; hyvä ja paha, oikea ja väärä. Näiden oppiminen tapahtuu satujen ja mielikuvien avulla fiktiivisessä maailmassa. (Toivanen 2009, 35 & Kotka 2011, 17–18.) Muistan muutaman vuoden takaa päiväkotiryhmästäni erään hiljaisen, aran ja haaveilevan lapsen, joka saatuaan roolivaatteet ylleen säteili ja liikkui vapautuneesti huoneessa ja kertoi ujustelematta roolihahmostaan muille ryhmän jäsenille. Se oli osoitus draaman voimasta.

2 PRODUKTIN LÄHTÖKOHTA JA TAVOITE

Produktio on tuotekehittelyä ja se kuuluu kehittämispainotteisiin opinnäytetöihin. Se on yleensä kertaluontoinen ja lyhytkestoinen. Produktiossa tehdään tuotos, produkti, joka voi olla esimerkiksi informaatiopaketti, video tai perehdyttämisoas. Produktia tehdessä on hyvä käyttää oppimispäiväkirjaa. (Diak 2012, 33–34.) Opinnäytetyöni on produktio, jonka tuotoksena valmistui opas leikin tukemiseen draaman keinoin.

Lähtökohtana tälle produktille olivat omat sekä työyhteisöni havainnot lasten leikkitaidoista. Tuntui siltä, että lapset olisivat kadottaneet leikkitaitonsa. Monet kollegani muistelivat lapsilla olleen ennen paremmat leikkitaidot kuin nykyään. Pohdimme videopelien ja television vaikutusta asiaan. Emme hakeneet aktiivisesti vastauksia, pohdimme ja keskustelimme vain. Lisäksi koimme, ettei leikille anneta sen ansaitsemaa arvostusta. Vanhemmatkin usein kysyvät, olemmeko tehneet muutakin kuin vain leikkineet. Näistä keskusteluista muotoutui idea leikin tukemisesta.

Oppaan tavoitteena oli luoda malli, miten toimia huomatessaan, että lasten leikki ei suju. Miten voi kasvattajana tukea ryhmänsä lasten leikkiä ja kehittää heidän leikkitaitojaan? Leikistä on kirjoitettu paljon ja leikin tukemiseenkin on annettu vinkkejä. Tämä opas keskittyy leikin tukemiseen draaman keinoin. Miten lasten leikkitaidot kehittyvät draamatyöskentelyn avulla? Käyttämäni draaman menetelmä on draamaleikki, johon perehdyin tarkemmin. Teoreettisena lähtökohtana oli leikkiin, draamatyöskentelyyn ja varhaiskasvatukseen liittyvä aineisto sekä varhaiskasvatustyön taustalla olevat periaatteet.

Kohderyhmänä oppaalle ovat varhaiskasvatuksen työntekijät ja opiskelijat. Erityisen käyttökelpoinen opas on vastavalmistuneille, jotka kaipaavat ideoita toimintaansa. Myös kokeneemmille työntekijöille tulee hetkiä, jolloin kaipaisi uutta inspiraatiota työlleen. Silloin tämä opas voi auttaa eteenpäin. Tavoitteisiini kuuluu myös oma ammatillinen kasvu, pyrkimys tietojen ja taitojen lisäämiseen tulevaa ammattia ajatellen.

3 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 11) määritellään lapsen omaehtoinen leikki varhaiskasvatuksen keskiöön. Tämä ajatus perustuu varhaiskasvatukselliseen tietoon ja tutkimuksiin sekä pedagogiseen näkemykseen lapsen kasvusta ja kehityksestä. Myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) lapsen hyvinvointi on etusijalla. Siinä sanotaan, että lapsella on oikeus muun muassa hänen ikänsä mukaiseen leikkiin. Kronqvistin (2011, 14–15) mukaan lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi tarvitaan yhteistyötä kaikkien lapsen kasvatukseen osallistuvien kesken. Hän muistuttaa, että tutkimusten mukaan laadukas varhaiskasvatus vaikuttaa vielä nuoruusiässäkin positiivisesti.

Varhaiskasvatuspalveluista keskeisimpiä ovat päiväkodit, perhepäivähoito ja avoin toiminta. Näitä palveluja tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset toimijat ja seurakunta. Varhaiskasvatuksessa lapsen hyvinvointi on etusijalla. Varhaiskasvatuksen arvoihin Suomessa kuuluvat syrjäntäkielto, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen, lapsen mielipiteen huomioiminen, oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, saada tarvitsemaansa erityistä tukea sekä oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.) Hyvinvointia syntyy, kun osataan ottaa huomioon edellä mainitut asiat. Lasta tulee arvostaa ja kuunnella. Kun hänen sisäinen tutkijansa päästetään valloilleen, mahdollistetaan kehittyminen, kasvaminen ja oppiminen. (Kronqvist 2011, 15; Lipponen 2011, 32.)

Varhaiskasvatuksessa jokaiselle lapselle tehdään varhaiskasvatussuunnitelma (lapsen vasu) yhdessä vanhempien kanssa. Puhutaan kasvatuskumppanuudesta. Se toteutuu, kun kasvattajat sekä vanhemmat tekevät yhteistyötä lapsen edun tavoittamiseksi. Lapsen vasuun kirjataan kunkin lapsen yksilölliset kokemukset, vahvuudet, tuen tarpeet, mielenkiinnon kohteet ja tulevaisuuden näkymät. Sitä arvioidaan säännöllisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.) Kronqvistin (2011, 29) mukaan varhaiskasvatussuunnitelmien tarkoituksena on edistää lapsen, hänen vanhempiensa ja kasvattajien välistä vuorovaikutusta. Ne auttavat myös toiminnan suunnittelussa, kun tiedetään,

minkäläistä ohjausta lapset tarvitsevat. Mielestäni vasuihin on hyvä liittää myös leikin havainnointia, sillä usein lapsen vahvuudet näkyvät hänen leikkiessään.

3.1 Leikki varhaiskasvatuksessa

Lapsen hyvinvointi on varhaiskasvatuksen päätavoite. Kun lapsi voi hyvin, hän on kiinnostunut ympäröivästä maailmasta. Leikkiminen on yksi hyvinvoivan lapsen ominaispiirteistä. Hän nauttii toisten lasten ja kasvattajien seurasta. Lapselle ominaista on leikkiminen, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen ilmaiseminen. Kasvattajan tehtävä on ottaa nämä huomioon toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.) Vehkalahden (2006, 19–20) mukaan leikissä kehittyvät muun muassa sosiaaliset taidot, mielikuvitus, itsetuntemus sekä ongelmanratkaisukyvyt. Leikki mahdollistaa tekemään sellaisia ratkaisuja, jotka eivät todellisessa elämässä onnistuisi. Kalliala ja Tahkokallio (2001, 34–35) huomauttavat, että leikki itsessään ei tarvitse ulkoapäin tulevia tavoitteita, vaan lapsi leikkii leikkiäkseen. Silti leikki kehittää lasta niin psyykkisesti kuin fyysisestikin.

Päiväkotiryhmien päiväjärjestykseen on yleensä kirjattu, että tietyinä ajankohtana on ”vapaata leikkiä”. Mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan? Käsitteenä vapaa leikki on peräisin saksalaiselta Friedrich Fröbeliltä (1782–1852), jota pidetään lastentarhatoiminnan isänä. Fröbel kehitti itse leikki- ja työskentelymateriaalia, koska hän halusi tukea paremmin lasten luontaista halua luoda ja toimia. Hänen mielestään leikki oli lapsen ”puhtain ja henkisin tuote” ja luonnollinen tapa ilmaista itseään. Näitä leikki- ja työskentelymateriaaleja Fröbel nimitti lahjoiksi. (Lindqvist 1998, 47; Hänninen & Valli 1986, 27–29.)

Kallialan (1999, 228–229) mukaan vapaan leikin käsite herättää paljon keskustelua. Annetaanko esimerkiksi poikien riehua vapaan leikin nimissä vai kielletäänkö se turvallisuuden nimissä? Mikä on leikin pedagoginen merkitys? Rutanen (2009, 207–208) huomauttaa, että vapaan leikin käsite aiheuttaa usein myös hämmennystä. Vapaa leikki ei välttämättä olekaan vapaata, jos sitä ohjaavat päiväkodin säännöt. Olen huomannut, että nykyään, 2010-luvulla, mietitään jälleen tarkasti leikin pedagogista merkitystä. Niin sanotun vapaan leikin aikana ei ole soveliaista keskustella muiden kasvattajien kanssa, vaan tulee olla lasten käytettävissä ja osallistua lasten toimintaan ohjaamalla ja havain-

noimalla sitä. Kuitenkin isompien lasten ryhmissä on pedagogisesti perusteltua antaa lasten leikkiä itsekseen aikuisen puuttumatta leikkiin. Hehän opettelevat jo koululaisten tapoja.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005, 17) mukaan kasvattajan toimintaa ohjaa näkemys hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Kasvattajan tehtäviin kuuluu kulttuuriperinnön jakaminen eteenpäin muun muassa leikeissä. Kasvattajat arvioivat jatkuvasti omaa työtään ja kehittävät toimintatapojaan tarpeen mukaan. Helelius ja Korhonen (2011, 69) huomauttavat, että lasten toimiessa ryhmissä toimintaa joudutaan säätelemään ajallisesti sekä tiloja organisoimalla. Yhteisten pedagogisten sääntöjen puitteissa pitäisi järjestää myös vapaa leikki. Leikille tarvitaan tilaa päiväkotipäivän aikana, jotta lapset voivat harjoitella muun muassa vuorovaikutustaitojaan.

3.2 Leikkiminen on lapselle luontaista

Leikkiä ei voi kuvailla kovin yksiselitteisesti. Lapset leikkivät, koska se on heistä mukavaa, mutta pedagogisesti leikki kehittää lasta monin tavoin. Kallialan (2004, 4–5) mukaan leikin aiheet nousevat tavallisesta elämästä, mutta leikki itsessään ei ole tavalista elämää. Lapset voivat alkaa leikkiä esimerkiksi kotia, jossa laitetaan ruokaa, hoidetaan vauvaa, käydään kaupassa ja nukutaan. Lapsi ei kuitenkaan ajattele oppivansa elämisen taitoja kyseisessä leikissä. Hän leikkii, koska hänen mielestään on kenties hauskaa matkia aikuisia. Lapsi ei tietoisesti kehitä itseään leikin kautta. *”Lapsi ei siis leiki oppiakseen mutta oppii leikkiessään”*.

Lindqvistin (2000) mielestä leikkiä voi verrata taiteen tekemiseen. Leikki kehittää abstraktia ajattelua ja luo taiteellista toimintaa, sillä siinä kohtaavat lapsen sisäinen maailma sekä todellisuus. Varhaiskasvatuksen perusteissakin (2005) taiteellinen kokeminen on tehty näkyväksi. Taiteellinen kokemus syntyy muun muassa draamasta. Tähän kokemukseen liittyy tunne rajattomista mahdollisuuksista. Lasten leikeissä kaikki on leikistötotta. Myös Barić (2009, 36–37) kertoo taiteen innostavan lapsia leikkiin. Esimerkiksi teatterinukke on tunteisiin vetoava ja herättää luottamusta, jolloin lapsen on helppo seurata sen tekemisiä. Barić (2009, 39) myös muistuttaa, että kannattaa nähdä kaikki se

aika ja vaiva, mikä nukketatterin valmistamiseen menee. Lapsi saa siitä paljon virikkeitä.

Kauhasen (2004) mukaan leikin merkityksen esittää parhaiten hollantilainen Johan Huizinga. Hänen mukaansa ihmisellä on taipumus tehdä kaikenlaista epäolennaista, mikä onnistuu parhaiten leikissä. Leikkiessään ihminen uppoutuu fantasiamaailmaan ja unohtaa ajankulun. Nykyään tätä tilaa voidaan kutsua flowksi. Edelleen Kauhanen (2004) kertoo amerikkalaisesta psykologista Jane Healystä, jonka tutkimuksen mukaan lapsista tulee ärtyneitä ja kärsimättömiä, jos he eivät saa leikkiä vapaasti. Luova leikki opettaa arvioimaan tilanteita ja punnitsemaan asioita eri näkökulmista.

Lapsi alkaa leikkiä roolileikkejä kolmen ikävuoden tienoilla. Silloin lapsi kykenee kielnekehityksen myötä kuvittelemaan itsensä toimijan rooliin. Esineistä tulee vähemmän merkityksellisiä. Leikit saavat ympärilleen tarinan, jolloin leikki saa aivan uudenlaisen sisällön. Lapsi oppii tuntemaan itsensä ja ympäristönsä ja hän alkaa miettiä myös eettisiä kysymyksiä. (Helenius & Korhonen 2011, 75–76.) Siksi draaman käyttö leikin tukemisessa on mielekästä aloittaa vasta lapsenkolmannen ikävuoden jälkeen. Sen ikäiset lapset innostuvat yhä enemmän tarinoista ja saavat niistä aiheita leikkeihinsä. Myös muun muassa retkien teemat lisäävät lasten mielikuvitusta heidän leikkiessään.

3.3 Aikuinen leikin ohjaajana

Aikuinen tarjoaa lapsille leikin aiheita muun muassa musiikin, draaman ja kertomuksien kautta. Kun aikuinen on mukana leikin luomisessa, on lasten helpompi päästä sisälle leikkiin. Aikuinen antaa lapsille vapautta leikin rakentumiseen, mutta hän voi myös auttaa lapsia esimerkiksi mielikuvien, sillä leikki tarvitsee usein sekä suoraa että epäsuoraa ohjausta. Mitä pienempiä lapset ovat, sitä enemmän leikissä tarvitaan suoraa ohjausta. Isompien lasten leikeissä aikuinen on usein ulkopuolisena havainnoitsijana. Harvoin leikki sujuu lapsilta omatoimisesti ilman aikuisen osallistumista. (Lindqvist 2000; Varhaiskasvatuksen perusteet 2005, 21–22; Helenius & Korhonen 2011, 76.) Liian usein leikki kariutuu siihen, ettei siinä ole juontaa. Silloin lapset turhautuvat ja alkavat kuljeskella ympäriinsä osaamatta enää tarttua mihinkään. Myös erimielisyyksiä syntyy

helposti. Päiväkodissa tehdään paljon retkiä, liikutaan, lauletaan, luetaan, maalataan, muovailaan ja askarrellaan. Nämä kaikki auttavat lasta keksimään aiheita leikkiin.

Vähäsen (2004, 44–45) mukaan Lev Vygotsky (1896–1934) erottelee lapsen kehityksessä ja osaamisessa kaksi tasoa. Toinen taso on lapsen jo saavuttama kehitystaso ja toinen lapsen mahdollinen kehitystaso. Mahdolliseen kehitystasoon lapsi pääsee, kun häntä autetaan. Näiden tasojen väliin jäävää eroa Vygotsky nimitti lähikehityksen vyöhykkeeksi. Sillä tarkoitetaan lapsen kehityksessä olevia taitoja. Jotta lapsen sisäiset kehitysprosessit käynnistyisivät, tulisi kasvatuksen ja opetuksen olla saavutettua kehitystasoa edellä. Lapsen sisäiset kehitysprosessit käynnistyvät lapsen leikkiessä. Leikkiessään lapsi käyttäytyy kuin olisi jo ikäistään vanhempi ja siksi kehitystä tapahtuu. Leikin havainnoiminen on tärkeää, jotta aikuinen saa tarvittavaa tietoa lapsesta ja tämän tarvitsemasta tuesta.

Leikin monimuotoisuus säilyy ja sitä voidaan lisätä, kun leikkiä havainnoidaan aktiivisesti. Vanha fröbeliläinen kehoitus olla ”ulkoisesti passiivinen, sisäisesti aktiivinen” oli voimissaan vielä 1990-luvulla. (Kalliala 1999, 234, 238.) Mielestäni se on käyttökelpoinen tänäkin päivänä. Leikin havainnoimisen kautta aikuinen tutustuu lapseen ja huomaa herkästi, millaista tukea lapsi mahdollisesti tarvitsee. Työyhteisössäni on käytetty leikin havainnointiin tehtyä lomaketta. Lomakkeessa kysytään muun muassa, ketkä leikissä ovat mukana sekä miten leikin teema valitaan. Siinä kehoitetaan pohtimaan, miten leikki kytkeytyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja kuvailemaan, miten leikki alkaa ja etenee sekä kuinka sitoutuneita lapset leikkiinsä ovat. Lomakkeeseen voi myös kirjata havaintoja lapsen kehityksestä ja leikkitaidoista sekä havainnoida omia taitojaan ohjaajana. Millaista ohjaus oli tai miten se edisti lasten leikkiä? Lopuksi tehdään huomioita leikkiympäristöstä. Havainnoidessaan leikkiä, aikuinen voi osallistua siihen hyväksi katsomallaan tavalla, kuitenkin leikkiä häiritsemättä ja puuttumatta liikaa juoneen.

4 DRAAMATYÖSKENTELY

Draamatyöskentelyssä yhdistyvät leikki, kasvatus ja teatteri sekä fiktiivinen ja todellinen maailma. Työskentely tapahtuu aikuisen johdolla, mutta lähtökohtana on lapsen kehitystaso ja leikinomaisuus. Draaman avulla voidaan työstää esimerkiksi lasten omia kokemuksia sadun tai tarinan kautta. Kun lapsi toimii erilaisissa rooleissa, hän löytää uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia toiminnalleen. Ryhmässä toimiminen sekä dialogisuus ovat tärkeitä elementtejä draamatyöskentelyssä. Silloin opitaan ottamaan toiset huomioon. Mitä pienempiä lapset ovat, sitä aikuisjohtoisempaa toiminta on. (Toivanen, 2009, 30–32.)

Kotkan (2011, 17) mielestä draaman keinoin voidaan katsoa asioita ikään kuin matkan päästä. Niihin saadaan etäisyyttä, jolloin niitä on helpompi käsitellä. Silloin esimerkiksi ylivoimaiselta tuntunut riitatilanne pystytäänkin selvittämään. Vehkalahden (2006, 191) mukaan draaman avulla lapsi voi kuvitella olevansa joku toinen. Roolissa lapsi saa mahdollisuuden kokeilla, millaista on toimia toisin kuin yleensä todellisessa elämässä toimisi. Draamatyöskentelyn kautta lapsi voi oppia käsittelemään myös kiellettyjä tunteita kuten vihaa.

Draamatyöskentelyssä ei pyritä esitykseen kuten teatterissa, vaan keskitytään itse prosessiin. Usein lasten ryhmissä esiintyy kilpailemista, mutta draamatyöskentelyn avulla lastenempatiakyky kehittyy. Kilpailemisesta tulee vähemmän merkityksellistä. Draamassa otetaan rooleja ja asetetaan toisen asemaan. Toiminnallisuus luo keskustelevaa ilmapiiriä, mikä vahvistaa ryhmää. Draama vie pienetkin lapset aikuisen johdolla eetisten kysymysten äärelle. (Kotka 2011, 17; Toivanen 2009, 35.)

4.1 Draamaleikki

Draamaleikissä yhdistyvät roolileikki ja draama. Se voi saada alkusysäyksen esimerkiksi sadusta. Lapset saattavat haluta leikkiä sadussa esiintyneen tilanteen tai opettaja voi valita draamaleikin aiheeksi jonkun opetettavan asian. (Toivanen 2009, 34.) Draamaleikissä ei pyritä tekemään esitystä, vaan toimitaan ryhmässä aikuisen johdolla. Ai-

kuinen suunnittelee toiminnan niin, että se innostaa lapsia leikkimään. Ryhmän kanssa voidaan sopia, miten tilanne keskeytetään, jos tulee tarve puuttua leikin kulkuun. (Toivanen 2009, 30–31.) Toivanen (2007, 37) käyttää draamaleikistä myös nimitystä teatterileikki. Vaikka aikuinen ohjaakin leikkiä tarvittaessa, toiminta pyritään rakentamaan niin, että lasten omia ratkaisuja leikissä tuetaan. Aikuisjohtoisuus näkyy siinä, että aikuinen on mukana leikin aloituksessa, leikin käynnistymisessä ja hän päättää leikin keston.

Rooyackers (1994, 13–14) antaa draamaleikille erilaisia merkityksiä; se kehittää luovuutta, rentouttaa, harjoittaa persoonallisuutta ja kielenkäyttöä sekä työstää sosiaalista ja emotionaalista kehitystä. Leikin ei aina tarvitse naurattaa ollakseen rentouttavaa. Se voi auttaa käsittelemään vakavia asioita ja ratkaisemaan ongelmia. Lapset oppivat myös auttamaan toisiaan ilmaisemaan itseään. Itsetunto ja luottamus sekä itseän että muihin kasvaa. Grönholmin ja Laasasenahon (1994, 94) mukaan eläytyminen herättää lapsissa uudenlaisia tuntemuksia. Arkakin lapsi voi innostua esiintymään, kun apuna ovat esimerkiksi roolivaatteet. Lapsi saa itselleen toisen roolin ja hän voi eläytyä olemaan joku toinen.

Mielestäni draamaleikki soveltuu itseilmaisun tukemiseen hyvin. Koska draamaleikissä voidaan käsitellä vaikeitakin asioita olemalla jonkun toisen roolissa, lapset oppivat ilmaisemaan itseään muutenkin kuin huutamalla tai satuttamalla toista. Heidän on mietittävä, miten he voivat asiansa ilmaista, sillä vieraassa roolissa totutut ilmaisukeinot eivät enää toimikaan.

4.2 Draaman keinot

Draamaleikkiin voi liittää monenlaisia elementtejä, joista käytän tässä nimitystä keinot. Sadut ovat oivallisia leikki-ideoiden herättäjiä. Niiden maailmaan uppoutuessa voi puukeutua roolivaatteisiin, jotka on kenties itse tehty. Keppinukeilla voidaan näytellä erilaisia tilanteita tai leikkiä teatteria. Pienryhmä mahdollistaa kaikkien osallistumisen.

Sadut ovat tärkeitä tunne-elämän kehittymisen kannalta. Satujen varjolla on turvallista kokea esimerkiksi pelottavia, surullisia, iloisia ja jännittäviä tunteita. Ristiriitoja on hel-

pompi ratkoa ja satujen kautta tunteidenhallintataidot kulkeutuvat myös todellisuuteen ja arkisiin tilanteisiin, kuten leikkeihin kavereiden kanssa. (Heinonen & Suojala 2001, 147–148.) Olen työssäni käyttänyt satuja tunteiden tunnistamisen apuna ja liittänyt siihen myös draamaa. Näin toimin myös draamaleikissä.

Roolivaatteet. Kotkan (2011, 18) mukaan fantasiamaailmaan on helpompi eläytyä, ja hyväksyä, että kyseessä on satu, kun yllä on roolivaate. Se voi olla apuna myös silloin, jos lapsen kanssa pitää käsitellä vaikeita asioita. Esimerkiksi kiusaaminen on vakava aihe, josta voi olla vaikea puhua. Roolivaatteen alla puhuminen voi olla helpompaa, koska voi esittää asian ulkopuolisen silmin. Kokemukseni mukaan päiväkodissa roolivaatteet ovat usein käytössä kotileikissä tai erilaisiin juhlatilaisuuksiin valmistelluissa esityksissä. Silloin niitä saatetaan valmistaa yhdessä lasten kanssa.

Askartelua voi käyttää draamaleikkihetkien materiaalin valmistamiseen. Kun lapset ovat itse valmistaneet materiaalia leikkiinsä, he ovat myös motivoituneempia. Tässä projektissani teimme lasten kanssa kissapähineet ja –naamiot. Kun saa itse tehdä, syntyy tekemisen ja onnistumisen iloa, joista Karppinenkin (2009, 56–58) puhuu. Hänen mukaansa kädentaidot kehittävät myös luovuutta, hahmottamiskykyä sekä motorisia (etenkin hienomotorisia) taitoja. Karppinen (2009, 62) muistuttaa, että aikuisen tehtävä on mahdollistaa lapselle käsillä tekeminen, esimerkiksi nikkaroiminen. Hänen tulee vain huolehtia turvallisuudesta ja ohjeistaa lasta välineiden oikeanlaiseen käyttöön.

Keppinukke voi olla pahvista leikattu nukke kepin päässä tai monimutkaisemmalla tekniikalla tehty nukke, jonka kädet, jalat ja jopa suu ja silmät liikkuvat. Sen koko vaihtelee jättisuuresta pikkiriikkiseen esitystilan mukaan. (Saari 2001, 4.) Keppi- ja muut teatterinuket ovat turvallinen keino harjoitella draamatyöskentelyä ja käsitellä asioita. Lapsen huomio kiinnittyy nukkeen, jolloin hän ei kiinnitä niin suurta huomiota itseensä. Nuken kautta voidaan esimerkiksi kertoa omia tarinoita. (Toivanen 2007, 45.) Olen työssäni käyttänyt nukkeja myös satujen kerronnassa apuna. Kaikkien ei ole yhtä helppoa kertoa tarinoita, mutta apukeinojen, kuten keppinukkejen, avulla se on helpompaa. Keppinukke on käytännöllinen, kun lapsiryhmässä on tilanteita, joita pitäisi käydä läpi siten, että lapset ymmärtävät, mistä on kyse ja miksi heidän käyttäytymisensä saattaa tarvita muutosta.

Pienryhmä. Kun ryhmä on pieni, on helpompi saada ujoimmat ja hiljaisemmatkin lapset mukaan toimintaan eikä kukaan jää huomaamatta. Myös samanikäisyys tukee lasten keskinäistä vuorovaikutusta. Pienen ryhmän avulla voi rohkaista jokaista lasta osallistumaan toimintaan ja ilmaisemaan itseään monipuolisesti.(MLL 2005, 9.) Toivasen (2009, 31) mukaan draamaleikissä aikuinen ”ohjaa, neuvoo ja opettaa”. Kokemukseni mukaan ohjaaminen, neuvominen ja opettaminen on kaikille miellyttävämpää pienessä ryhmässä. Silloin jokainen saa äänensä kuuluviin ja uskaltaa tuoda mielipiteensä julki. Tulevana sosionomina pidän tärkeänä yhteistoiminnallisuutta, joka on helppo toteuttaa pienryhmätyöskentelynä. On tärkeää kannustaa lapsia toimimaan yhteistyössä. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että isommat auttavat ja neuvovat pienempiä eivätkä jätä heitä leikkien ulkopuolelle.

5 PRODUKTIN TOTEUTUS

Yhteistyökumppanina on nykyinen työpaikkani, helsinkiläinen päiväkotit. En mainitse opinnäytetyössäni päiväkodin nimeä, jotta lapsia tai työntekijöitä ei voida tunnistaa. Ryhmässäni on 4–6-vuotiaita lapsia. Kasvatus- ja opetustoiminnan perustana ovat valtakunnalliset ohjeet varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta. Toiminnassa käytetään teematyöskentelyä. Kokeilin oppaassa esittelemiäni draaman keinoja viisivuotiaiden kanssa. Ryhmän koko vaihteli neljästä kuuteen riippuen siitä, ketkä lapsista olivat paikalla.

5.1 Päiväkodin leikkiympäristö

Leikin tukemisessa ympäristö on tärkeä. Sen tulee houkutella lapsia leikkimään. Jo pienillä muutoksilla saadaan aikaan toivottava vaikutus ryhmässä. Leikkitiloja tai -keskuk-sia voidaan vaihdella aika ajoin, jolloin lasten mielenkiinto leikkeihin säilyy paremmin. Materiaalit ovat myös tärkeitä, sillä niillä lapsi osoittaa roolinsa leikissä.(Kanninen & Sigfrieds 2012, 184–186; Helenius & Vähänen 2004, 43.) Leikkitilan tulee olla inspi-roiva ja materiaalien tarkoituksenmukaisia. Päiväkodissa ryhmän työntekijöiden tehtä-viin kuuluu muokata ympäristö lapsille sopivaksi leikkitilaksi. Aikuisen tulee myös tarjota lapselle retkiä, satuja ja lauluja sekä askartelu-, liikunta-, maalaus- ja muovailu-mahdollisuuksia. (Kalliala & Tahkokallio 2001, 35.)

Kuten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 22) todetaan, tulee leikkiympä-ristön muokkaamisen perustua kasvattajien asiantuntemukseen leikin vaiheista ja leikki-kulttuurista. Myös lapset voivat osallistua leikkiympäristön muokkaamiseen ja uudista-miseen. Tällöin aikuinen ottaa huomioon lasten kulloisetkin kiinnostuksen kohteet ja pysyy myös itse ajan tasalla. Koska ryhmäni tilat ovat pienet, käytämme erillistä sormiä ja tilanjakajia jakamaan leikkitilaa. Näin jokaiselle leikkijäryhmälle muodostuu oma rauhallinen tilansa. Lisäksi toimintaa on porrastettu niin, etteivät kaikki ole yhtä aikaa sisällä samassa tilassa.

Heleniuksen ja Korhosen (2011, 75) mukaan leikki on siirtynyt yhä enemmän sisätiloi-hin, kun aikaisemmin leikittiin pääsääntöisesti ulkona. Siksi kasvattajien pedagoginen

osaaminen leikkiympäristön rakentamisessa korostuu entisestään. Myös leikkiympäristön siisteydestä huolehtiminen on aikuisen vastuulla. Lapsia tulee opettaa laittamaan tavarat oikeille paikoilleen leikin päätyttyä, mutta jos tavaroille ei ole paikkaa, on lasten vaikeaa oppia järjestystä. Työyhteisössäni on viime vuosina keskusteltu leikistä, siihen puuttumisesta tai puuttumattomuudesta, leikin ohjaamisesta sekä leikkiympäristön muokkaamisesta. Kaikki ovat olleet yhtä mieltä siitä, että leikki tarvitsee ohjausta ja aikuisen on hyvä olla leikissä mukana.

5.2 Leikin havainnointi

Oppaan ideoiminen alkoi leikin havainnoimisella. Päiväkotipäivään sisältyy monta hetkeä, jolloin lapsilla on aikaa leikkiä valitsemiaan leikkejä. Leikit tapahtuvat sekä sisällä että ulkona. Valitsin opasta varten havainnoitavakseni sisäleikit ja niistä roolileikit. Seurasin leikkejä vähän matkan päästä, kuitenkin kuuloetäisyydellä lapsista, ja tein havaintoja siitä, miten leikki alkaa, kuinka monta lasta siinä on, miten rooleista päätetään, saavatko kaikki esittää mielipiteensä, mitä leikissä tapahtuu ja miten se loppuu. Kirjasin havaintoni opinnäytetyöpäiväkirjaan. Leikkiä kesti kerralla yleensä viidestätoista minuutista puoleen tuntiin. Sen jälkeen lapset halusivat vaihtaa leikkiä tai oli aika siirtyä muihin toimintoihin.

Huomasin, että leikki valitaan tiettyjen ehtojen mukaan. Aikuinen esimerkiksi päättää, kuinka monta leikkijää leikissä voi olla. Jos aikuinen valitsee lasten mielestä epäsovikkaan määrän leikkijöitä, he toivovat, että leikkijöiden määrää tasattaisiin. Aikuinen tekee kuitenkin lopullisen päätöksen ottamalla huomioon tilojen koon ja rakenteen sekä lapsilukumäärän. Myös leikkipaikan valitsemisen suhteen pätevät suunnilleen samat säännöt kuin leikkijöiden valitsemisessa. Lapset voivat esittää toiveita ja aikuinen tekee lopullisen päätöksen paikasta huomioituaan ympäristön asettamat vaatimukset.

Leikkijöiden selvittyä ja paikan valittuaan lapset kasaavat leikkipaikkaan leikissä tarvitsemiaan tavaroita, mikäli paikasta puuttuu tiettyjä elementtejä. Sen jälkeen alkaa roolien jakaminen. Äänekkäimmillä on usein valtaa ja heidän annetaan päättää. Porukassa saattaa olla myös toinen äänekäs, joka sanoo vastaan ja haluaa tehdä toisin. Silloin lapsilta vaaditaan hyviä sovittelutaitoja. Tässä vaiheessa saattaa käydä niin, että aikuinen hae-

taan apuun, jos rooleista ei päästä yhteisymmärrykseen. Aikuisen tehtävänä on ehdottaa erilaisia toimintamalleja. Lapset valitsevat niistä itselleen sopivan.

Leikin etenemiseen vaikuttavat myös lasten luonteenpiirteet ja temperamenttiero. Toiset sitoutuvat leikkiin vakavammin kuin toiset. Jotkut heittäytyvät hauskuuttamaan toisia, jolloin leikki ei yleensä etene. Jos leikissä on näin erilaisia leikkijöitä, aikuista kaivataan usein apuun. Toiset ovat tyytymättömiä toisten hullutteluun. Aikuisen tehtävä on palauttaa lapset aiheeseen. Hän voi esittää kysymyksen: ”Mitä olitte leikkimässä?” Silloin lasten on mietittävä, mistä leikissä olikaan kyse. Voidaan myös pohtia yhdessä, mitä kukin roolihahmo tekee tai vaihtaa rooleja. Tarvittaessa myös aikuinen voi ottaa leikissä roolin.

5.3 Draamaleikkihetket

Suunnittelin oppaan tekoa varten kolme draamaleikkihetkeä. Niiden avulla kokeilin käytännössä ajatusta leikin tukemisesta draaman keinoin. Ryhmän koko oli noin kuusi lasta ja he olivat iältään viisivuotiaita. Käytin toteutuksessa toimintakauden 2011–2012 teemaa, joka oli Pekka Töpöhäntä. Valitsin draamaleikkihetkien toteuttamiseen kolme aamupäivää. Kolme tuntia sopivalta määrältä, koska niistä muodostui toimiva kokonaisuus. Leikkihetkiä voi olla enemmänkin, mutta tärkeää on miettiä niiden tarkoitus. Draaman käyttö herättelee lasten mielikuvitusta. Siten he saavat ideoita leikkeihinsä.

Ryhmässä, jossa työskentelen, on useasti puhuttu kiusaamisesta ja sen aiheuttamista tunteista, minkä vuoksi kyseiset aiheet näkyivät valmistamillani draamaleikkihetkillä. Suunnittelin, että aloitan jokaisen hetken tarinalla Pekka Töpöhännästä, jonka jälkeen keskustelemme pienen hetken siitä, mitä Pekalle tapahtui ja miltä se tuntui. Sitten lapset saavat valita itselleen roolivaatteet ja roolin. Lasten leikkiessä tarinaa, toimin itse ohjaajana niin, että puutun leikkiin, mikäli siinä syntyy erimielisyyksiä tai jos tarina ei etene. Puuttumisella tarkoitan sitä, että pyydän lapsia palaamaan lukemaani tarinaan ja sen juoneen. Mitä siinä tapahtui? Miltä kustakin hahmosta tuntui? Sitten leikki voi jatkua.

Leikin ohjaamisessa tulee antaa tilaa myös lasten omille leikki-ideoille. Jos suunnitelmillani draamaleikkihetkillä lapset keksivät aloittamastani tarinasta uuden juonen,

annan heille tilaa kehittää sitä eteenpäin. Olen leikin kehittämissä mukana, mutta lapset saavat kuljettaa juonta eteenpäin niin paljon kuin mahdollista itsenäisesti. Määrittelin leikkihetkille enimmäispituudeksi 45 minuuttia. Ajattelin sen riittävän eikä aika loppuisi kesken. Jokaisen hetken jälkeen kirjoitin tilanteen sekä lasten ajatukset opinnäytetyöpäiväkirjaani.

5.3.1 Ensimmäinen hetki: kiusaaminen

Luin tarinan Pekka Töpöhännän silakkaretki. Siinä Monni keksii ilkeän juonen, että pyytää Pekkaa retkelle silakoita kalastamaan. Sitten kun Pekka on laiturilla, muut kissat työntävät hänet veteen. Pekka ei kuitenkaan putoa veteen, koska hän saa laiturin rakenteista kiinni ja pääsee livahtamaan laiturin tukipölkyn päälle. Lopuksi laiturille syöksyy lauma koiria, jotka ajavat ilkeät kissat veteen. Tarinan jälkeen lapset saivat kertoa, miltä Pekasta, Monnista ja muista tarinan hahmoista tuntui tarinan eri vaiheissa. Lapset huomasivat, että kiusaaminen tuntuu pahalta, ja hyvältä tuntuu, kun saa apua. Keskustelimme kiusaamisesta: mikä on kiusaamista ja miten sen tunnistaa?

Lapsilla oli kiusaamisesta vahvat näkemykset. Kaikille näytti olevan tuttua kiusaaminen tavalla tai toisella. Toiset olivat joutuneet kiusaamisen kohteiksi ja toiset myönsivät itse kiusanneensa kaveria. Lapset ovat hyvin avoimia tällaisissa keskusteluissa ja mielestäni on hyvä olla syyttelemättä ketään virheistä. Lasta voi sen sijaan kehua hänen rehellisyytensä vuoksi ja samalla muistuttaa, että seuraavalla kerralla toimisi toisin.

Sadun jälkeen valittiin roolivaatteet ja roolit, ja leikittiin tarina. Roolien valinta oli haastavaa, koska kaikki halusivat olla Pekkoja. Niinpä ehdotin, että rooleja voidaan vaihtaa, jolloin niistä ei tullut riitaa. Leikkiä varten teimme lasten kanssa isoista lattia-tyynyistä laiturin ja pyöreä, sininen matto toimi järvenä, josta kissat yrittivät kalastaa. Lapset innostuivat leikistä heti. Puutuin leikin kulkuun muutaman kerran, minkä jälkeen lapset leikkivät melko oma-aloitteisesti. Mikäli leikki alkoi erkaantua juonesta, palautin lapset aiheeseen kysymyksillä. Lapset saivat kertoa näkemyksensä leikin etenemisestä ja leikkitilasta. Yhdessä lasten kanssa muokkasimme leikkitilaa sopivammaksi. Tein myös lapsille ehdotuksia leikin juonen suhteen.

5.3.2 Toinen hetki: tunteet

Toisella draamaleikkihetkellä kertosimme ensimmäisellä kerralla lukemani tarinan. Lapset muistivat tarinan jo hyvin. Nyt keskityimme kiusaamisesta aiheutuviin tunteisiin. Olin varautunut esittämään lapsille kuvakortteja eri tunteista, mutta he osasivat nimetä tunteita niin hyvin, ettemme tarvinneet niitä. Pyysin heitä esittämään erilaisia tunteita, kuten vihaa, surua, iloa ja pelkoa. He osasivat pelkillä ilmeillä ilmaista itseään hienosti, mutta tehtävä vähän nauratti heitä.

Toimintatapa oli samankaltainen kuin ensimmäisellä kerralla. Lapset olivat malttamattomia eivätkä olisi jaksaneet odottaa, että pääsevät leikkimään tarinaa. Tällä kertaa ryhmän koko osoittautui kuitenkin liian suureksi, minkä vuoksi ohjaaminen oli hankalaa ja ryhmä jakaantui kahtia. Ryhmän jakaannuttua aloin ohjata molempia ryhmiä erikseen. Se ei ollut helppoa, koska ryhmässä oli lapsia, jotka riehaantuvat helposti sekä sellaisia lapsia, jotka olisivat tarvinneet kannustusta kädestä pitäen päästäkseen mukaan leikkiin. Siinä tilanteessa oli vaikea tukea kumpiakaan.

5.3.3 Kolmas hetki: auttaminen

Viimeisellä kerralla päätin ottaa keppinuket avuksi, koska edellisellä kerralla huomasin erään lapsen jäävän koko ajan leikin ulkopuolelle. Kannustuksistani ja toisten lasten pyynnöistä huolimatta hän ei päässyt mukaan. Näytti siltä, että ryhmän liian suuren koon vuoksi hän ei uskaltanut heittäytyä leikkiin. Lisäksi tilannetta vaikeutti ryhmän jakautuminen, mikä johti ohjauksen riittämättömyyteen. Käyttämäni keppinuketoli tehnyt eräs kollegani juuri Pekka Töpöhännästä kertovia tarinoita varten.

Olin keksinyt lasten arjesta Pekka Töpöhäntä-tarinan. Siinä Monni, Pilli ja Pulla jättävät Pekan leikin ulkopuolelle. Maija Maitoparta huomaa tilanteen ja sen, että Pekalle tulee paha mieli. Kun Monni ja muut pyytävät Maijaa leikkimään, Maija sanoo heille lähtevänsä mukaan sillä ehdolla, että Pekkakin pääsee. Näin tilanne ratkeaa kaikkien hyväksi. Tämän tarinan näyttelin lapsille keppinukeilla. Sen jälkeen keskustelimme aiheesta, mitä voi tehdä, jos näkee, että toista kiusataan. Lapsilla oli monipuolisia neuvoja

ja ajatuksia. Heidän mielestään pitää ottaa yksin jäänyt mukaan leikkiin. Jos näkee kiusaamistilanteen, pitää mennä sanomaan, ettei saa kiusata. Jos kiusaaminen ei lopu, haetaan aikuinen apuun. Mietimme yhdessä jokapäiväisiä kiusaamistilanteita päiväkodin ympäristössä ja ratkaisuja niihin. Lopuksi lapset saivat kokeilla keppinukeilla leikkimistä. He näyttelivät saman tarinan monta kertaa, koska halusivat vaihdella rooleja keskenään. Annoin heidän toimia mahdollisimman omatoimisesti.

5.4 Palaute oppaasta

Sain työyhteisöltäni oppaasta rakentavaa palautetta, jonka pohjalta muokkasinkin sitä. Keräsin palautetta lomakkeella (LIITE 1), johon olin liittänyt ensimmäisen version oppaasta. Jaoin palautelomakkeen ja oppaan jokaiseen ryhmään eli sen sai luettavakseen 27 kasvattajaa. Heidän joukossaan oli lastenhoitajia, lastentarhanopettajia, erityisavustajia ja lastentarhanopettajina toimivia sosionomeja. Lisäksi joukossa oli oppisopimusopiskelija. Kaikki eivät luonnollisestikaan ehtineet perehtyä oppaaseen ja vastata palautelomakkeeseen, mutta jakamistani palautelomakkeista sain takaisin kymmenen. Positiivista palautetta opas sai helppolukuisuudestaan ja siitä, että se sisältää elävöittäviä kuvia. Rakenne koettiin selkeäksi. Rakenteeseen toivottiin kuitenkin tarkennusta, esimerkiksi siihen, miten aiheet seuraavat toisiaan. Tekstiä koettiin olevan liian vähän ja sisältö suppeaa. Sisältö oli myös liian yksinkertaista muutaman palautteen antajan mielestä. Siitä sanottiin, että se sopisi enemmän lastenhoitajan työn tueksi kuin lastentarhanopettajan. Teoriaa toivottiin enemmän ja aikuisen osuus haluttiin näkyvämmäksi.

Mielestäni palaute oli rakentavaa ja sitä oli riittävästi. Palaute herätti ajatuksia ja muokkasinkin opasta sen perusteella. Lisäsin kuvausta aikuisen osuudesta, pohdin teorian riittävyyttä ja mielekkyyttä sekä muokkasinkin rakennetta. Koska kuvat koettiin liian isoiksi, pienensin niitä ja lisäsin tekstiä. Pyrin myös muokkaamaan tekstiä monipuolisemmaksi ja syvällisemmäksi. Alkuperäisenä tarkoituksena oli kuitenkin pitää opas tarpeeksi yksinkertaisena, jotta se olisi kaikille sopivaa luettavaa, myös lastenhoitajille, opiskelijoille ja maahanmuuttajataustaisille työntekijöille. En halunnut sen sisältävän kovin teoreettista kieltä.

6 POHDINTA

Leikin ohjaaminen ei ole taikatemppu siihen, että leikit yhtäkkiä alkaisivat sujua. Tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja leikkiä on ohjattava toistuvasti. Leikkitilanteeseen mennään avuksi, kun tilanne sitä vaatii. Suunnitelmalliset draamaleikkihetket ovat lisätukena lasten leikin ohjaamisessa. Olen huomannut, että otollisin ikäryhmä ovat 3–5-vuotiaat, sillä sitä nuoremmat eivät vielä kovin paljon leiki yhdessä ja toisaalta yli viisivuotiaat alkavat jo kiinnostua enemmän peleistä (sääntöleikit), askartelemisesta ja piirtämisestä. Toki lasten välillä on eroja: toiset leikkivät vielä pitkäänkin roolileikkejä, kun taas toisilla kiinnostus niihin loppuu aikaisemmin.

Draamaleikkihetkiä voisi toteuttaa esimerkiksi toimintakauden alussa, jolloin ikään kuin innostetaan lapsia roolileikkeihin. Samalla voisi havainnoida leikkiä ja sitä kautta tutustua uusiin lapsiin. Ryhmän työntekijöiden kanssa voisi sitten miettiä, minkälaista tukea kukin tarvitsee ja missä ovat lasten vahvuudet. Draamaleikkihetkiä voisi jatkaa tarpeen mukaan toimintakauden aikana ryhmästä nousevilla aiheilla, kuten tässä työssäni kiusaaminen ja sen aiheuttamat tunteet sekä siihen puuttuminen.

Ohjatessani draamaleikkihetkiä huomasin, että ryhmän koko täytyy miettiä tarkkaan. Kun lapset leikkivät roolileikkejä, ei leikkijöiden määrä yleensä ole yli neljä. Päiväkodissa jaetaan lapset leikkeihin. Sen jälkeen he itse muokkaavat leikistä haluamansa kaltaisen. Aikuisen tehtäväksi jää seurata leikkiä ja puuttua siihen tarvittaessa. Aikuinen voisi ottaa suuremman roolin leikin ohjaamisessa. Myös ohjatuilla draamaleikkihetkillä ryhmän koko on hyvä pitää pienenä. Mielestäni hyvä koko ryhmälle on enintään viisi lasta. Tässä tulee ottaa huomioon lasten kehitysvaihe: mitä enemmän lapsi tarvitsee aikuisen tukea, sitä pienempi ryhmä. Pieni ryhmä mahdollistaa tasapuolisuuden. Jokainen ehtii osallistua ja aikuisella on aikaa kaikille.

Ajankäyttö on tärkeää suunnitella hyvin etukäteen. Olin suunnitellut yhden hetken pituudeksi enintään 45 minuuttia, mikä on melko pitkä aika lapsille keskittyä. Kuitenkin kun toiminnan luonne on toiminnallinen, lapset jaksavat pidempään. Yksi huolenaiheeni oli, kiinnostuvatko lapset aiheesta vai käykö niin, että toiminnasta tulee väkinäistä. Kävi kuitenkin niin, että lapset innostuivat kovasti eivätkä olisi halunneet lopettaa. Aikaa oli

siis liian vähän. Päiväkodissa aika on rajallinen, joten toiminnan täytyy olla tietyn pituinen. Ajattelin, että järjestän mieluummin hieman liikaa aikaa, kuin liian vähän, mutta silti se tuntui loppuvan kesken. Ehdotin lapsille, että he jatkaisivat leikkiä keskenään vapaan leikin aikana ja niin he tekivätkin. Keppinuket ovat olleet kovassa käytössä. Lupasin myös lisää tällaisia hetkiä, koska he niistä niin innostuivat.

6.1 Ammatillinen kasvu

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvattajalta edellytetään sitoutumista, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16–17.) Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (29.4.2005/272) sanoo: ”*Kelpoisuusvaatimuksena lastentarhanopettajan tehtäviin on vähintään kasvatustieteen kandidaatin tutkinto, johon sisältyy lastentarhanopettajan koulutus, taikka sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyvät varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet opinnot sen laajuudessa kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään.*” Valmistuttuani olen siis täysin muodollisesti pätevä hoitamaan myös lastentarhanopettajan tehtävää.

Olen aiemmalta ammatiltani lähihoitaja. Halusin opiskella sosionomiksi, koska jo opiskellessani lähihoitajaksi tunsin, ettei se riitä minulle. Halusin jotain syvällisempää. Lisäksi tiesin, että sosionomi voisi työskennellä lastentarhanopettajana. Mietin yliopistoaikin, mutta se tuntui sikäli hankalalta, että en olisi voinut tehdä töitä samoin kuin nyt olen voinut. Siinä elämäntilanteessa yliopisto tuntui liian radikaalilta ratkaisulta. Niin valitsin ammattikorkeakoulun. Diakonia-ammattikorkeakoulu valikoitui siksi, että siellä oli mahdollista suorittaa opinnot iltaisin, mikä sopi minulle parhaiten.

Olen nauttinut opiskelusta. Välillä on ollut rankkaa ja voimavarat vähissä, mutta sitä kautta olen löytänyt strategioita omalle oppimiselle. Varsinkin opinnäytetyö on tuottanut ”harmaita hiuksia”. Alussa olin hyvin innoissani, kun pääsen aloittamaan opinnäytetyön tekemisen. Pian innostukseni laantui, koska tekniset koukerot tuntuivat ylitsepääsemättömän hankalilta. En oikein osannut kysyä oikeita kysymyksiäkään. Tuntuu kuin olisin taistellut tuulimyllyjä vastaan. Yksilöohjauksen alkaminen oli suuri helpotus, koska pystyin opettajan ohjauksella keskittymään ainoastaan omaan työhöni. Nyt opin-

näytetyöni on valmis. Helpotus on suuri. Työyhteisössäni ja yksityisessä elämässäni on tapahtunut valtavasti muutoksia koko opinnäytetyöprosessini ajan, mikä on tehnyt tästä erityisen raskasta. Aloittaessani opinnäytetyötäni en voinut kuvitellakaan millaiseen myllerrykseen joutuisin. Kokemukset ovat kuitenkin olleet opettavaisia. Ne ovat opettaneet muun muassa itsetuntemusta, ammatillisuuden arviointia ja omien voimavarojen käyttöä. Onneksi olin aloittanut sosionomiopinnot ennen kaikkia näitä muutoksia, sillä kaiken oppimani pohjalta niihin on ollut helpompi suhtautua.

6.2 Sosionomin kompetenssit

Sosionomin kompetensseihin (Sosiaaliportti 2012) kuuluvat eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, palvelujärjestelmä-, kriittinen ja osallistava yhteiskunta-, tutkimuksellinen kehittämis- ja johtamisosaaminen. Eettisessä osaamisessa otetaan huomioon muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989). Sen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa halventaa. Tämän tulee näkyä päiväkodin toiminnassa siten, että lapsen mielipidettä kuunnellaan. Esimerkiksi leikeissä lapsi saa kertoa oman näkemyksensä siitä, miten leikki on hyvä järjestää. Kehtään ei jätetä leikin ulkopuolelle.

Asiakastyön osaaminen näkyy leikin tukemisessa siten, että leikkiä havainnoidaan ja havainnoista kerrotaan lapsen perheelle. Leikin havainnoinnin kautta saadaan tietoa lapsesta, tämän temperamentista ja luonteesta. Siten hänen vahvuutensa on helpompi osoittaa. Yhteistyössä perheiden kanssa sovitaan toimintatavoista ja havaitaan perheen tuen tarve ajoissa. Perheitä tulee kuunnella ja mahdollistaa heidän osallistumisensa lastensa päivähoitopäivään. Tässä sosionomin osaaminen korostuu, sillä hän hallitsee palveluohjauksen ja ennalta ehkäisevän työn menetelmiä.

Sosionomin työote on tutkiva ja refleктоiva. Hän tuntee alansa teoreettiset lähtökohdat. (Sosiaaliportti 2012) Päivähoitotyössä sosionomin on tunnettava muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) ja varhaiskasvatuksen arvopohja. Lapsen etu on aina ensisijainen tavoite. Siihen pyritään moniammatillisen yhteistyön avulla sekä työmenetelmien kehittämisellä. Hyvä suunnitteleminen sekä toiminnan arvioiminen kuuluu

sosionomin työhön. Leikkimahdollisuuksien luominen ryhmätilassa on yksi suunnittelun ja kehittämisen kohde.

Kupilan (2011, 303) mukaan varhaiskasvatuksen ammatillisuus kehittyy yhteistyössä toisten kanssa. Toimiva tiimi luo sellaisen ympäristön, jossa työntekijälle voidaan asettaa hänen kykyjensä mukaisia haasteita. Näin työtiimi kehittyy. Tiimissä tarvitaan dialogisen keskustelun taitoa, joka Miettisen (2000, 60–61) mukaan on sitä, että keskustelussa jokaiselle annetaan mahdollisuus ilmaista mielipiteensä sellaisena kuin se on ja asettaa se yhteiseen tarkasteluun. Se vaatii reflektiotaitoja, avoimuutta, kuuntelutaitoa ja luottamusta. Parhaassa tapauksessa tiimi voi luoda jotain uutta ja tapahtuu tiimioppimista. Mielestäni päiväkodeissa on liian vähän aikaa tiimin yhteisille suunnitteluille. Tunti viikossa ei riitä luomaan tiimioppimisen edellytyksiä. Tunnin aikana pyritään nopeasti suunnittelemaan seuraava viikko, jolloin usein esimerkiksi leikkiä ei käsitellä lainkaan.

7 ARVIOINTI OPINNÄYTETYÖPROSESSISTA

Opinnäytetyöprosessini alkoi syksyllä 2010. Sen aloittaminen tuntui aluksi helpolta. Loppujen lopuksi prosessi on ollut huomattavasti haastavampi kuin luulin. Valitsin aiheen, joka myöhemmin vaihtui muutamaankin otteeseen. Halusin, että draama liittyisi jotenkin opinnäytetyöhöni ja ehkä nukketeatteri, josta olen jo pitkään ollut kiinnostunut. Tuntui kuitenkin siltä, että kaikki ideani oli jo tehty ja innostus lopahti. Kun keskustelin aiheesta työpaikallani, sain idean draamaleikistä. Tutustuin siihen ja esitin työyhteisölleni idean leikin tukemisesta. Se tuntui tärkeältä asialta, johon pitää puuttua. Niin aiheeksi valikoitui leikin tukeminen draaman keinoin. Pääsin hyvin alkuun, kunnes työpaikallani tapahtui niin suuria muutoksia, että se vaikutti jaksamiseeni. Motivaatio täytyi etsiä uudestaan. Samalla työyhteisö vaihtui minusta riippumattomista syistä ja jouduin esittelemään aiheeni uudelle työyhteisölleni. Onneksi aihe sopi heille eikä minun tarvinnut aloittaa koko prosessia alusta.

Aiheen rajaaminen ei ollut helppoa. Aluksi aiheeni oli liian laaja. Sain apua opinnäytetyöni ohjaajilta ja lopulta aihe rajautui sopivan kokoiseksi. Aiheen rajaamisen jälkeen pohdin oppaan muotoa. Kuinka monta sivua siihen tulisi? Käytänkö kuvia? Mihin tarkoitukseen sitä käytettäisiin? Ulkoisesti mietin, miten oppaasta tulee kätevä käyttää, helppolukuinen ja esteettinen. Kuvat ja tekstin selkeä asettelu helpottavat lukemista. Myös kirjasin ja sen koko vaikuttavat lukukokemukseen. Sisällöllisesti asiaa piti olla riittävästi, muttei liikaa. Asiasisällön tulisi olla ytimekäs. Teoria antaa taustatietoa neuvoille ja vinkeille oppaassa, mutta kokemuksellisen tiedon jakaminen helpottaa lukemista ja auttaa lukijaa samaistumaan kirjoittajaan.

Nyt jos aloittaisin opinnäytetyön tekemisen, tekisin sen hieman toisin. Olen mielestäni sortunut perusvirheeseen: aloitin liian hätäisesti ja jäin jumiin yhteen ajatukseen. Nyt näen asiat laajemmin ja suurempina kokonaisuuksina ja siksi olisin tehnyt koko työn toisin. Olisi ollut järkevämpää tutustua ensin kunnolla valitsemani aiheen käsitteisiin. Nyt tein asiat tavallaan takaperin. Lopputulokseen olen kuitenkin tyytyväinen. Mikä estää minua jatkamasta aiheen parissa myöhemmin? Kiinnostukseni ei ole loppunut ja nukketeatteri on aiheena sellainen, johon vielä haluaisin tutustua tarkemmin.

Tavoitteenani oli luoda opas varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville, jotka kokevat tarvitsevansa tukea tai vinkkejä leikin ohjaamiseen. Nyt opas on valmis vietäväksi työpaikalleni. Sitä voisi säilyttää kansiossa, joka sisältää työn tueksi tarkoitettuja artikkeleita. Oppaan tarkoituksena on innostaa työntekijöitä tukemaan leikkiä erilaisin menetelmin; käyttämään draamaa yhtenä keinona, mutta myös kehittämään omia menetelmiä leikin tukemiseen. Joskus työssä tulee hetkiä, jolloin tuntuu, että kaikki keinot on käytetty. Silloin muun muassa oppaani voi toimia inspiraation lähteenä, jotta mielikuvitus lähtisi uudestaan liikkeelle.

Opinnäytetyöprosessini aikana olen oppinut havainnoimaan leikkiä monipuolisemmin ja olemaan leikissä mukana häiritsemättä leikkiä. Joskus lapset haluavat, että aikuinen osallistuu hyvinkin aktiivisesti leikkiin ja toimii vaikkapa kotileikissä lääkärinä, jolle lapset tuovat nukkejaan ja pehmoeläimiään hoidettavaksi. Lisäksi olen oppinut, miten leikkitala kannattaa muokata. Lapset tarvitsevat rauhaa ja rajatun tilan. Se ei voi olla liian pieni eikä liian suuri ja siellä on oltava sopiva välineistö. Esimerkiksi kotileikissä on hyvä olla nukkeja, nuken tavaroita ja vaatteita, roolivaatteita, leikkiastioita ja -ruokia sekä kenties myös leikkikeittiö. Tila on rajattu niin, että se muistuttaa kotia. Näistä välineistä syntyy jo ihan erilainen leikki, kuin jos lapsilla olisi käytettävänä koko ryhmätila ja epämääräisiä tarvikkeita siellä täällä.

LÄHTEET

- Barić, Maija & Aalto, Ari 2002. Haltioitumisen hetkiä. Moments of Inspiration. Helsinki: Nukketeatteri Sampo.
- Barić, Maija 2009. Nukketeatteri taidekasvatuksen ja leikin välineenä. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 36–39. Myös pdf:nä: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b>.
- Diak 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Grönholm, Valpuri & Laasasenaho, Marja 1994. Varjoteatteri ja nukketeatteri opetuksessa. Teoksessa Inari Grönholm (toim.) Ilmaisun monet kielet. Helsinki: Opetushallitus.
- Heinonen, Sirkka-Liisa & Suojala, Marja 2001. Lapsi elää satua. Teoksessa Seija Karpinen, Arja Puurula & Inkeri Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous – 4–8-vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus. Tampere: Finn Lectura. 144–156.
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2004. Leikin kehitys ja aikuiset tehtävät lasten ohjauksessa. Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhanopettajaliitto. 6–8.
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2011. Leikin ensi askeleita. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 67–76.
- Helenius, Aili & Vähänen, Leena 2004. Leikki on totta. Teoksessa Maija Hintikka, Aili Helenius & Leena Vähänen (toim.) Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi. 34–57.
- Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Helsinki: Otava.
- Kalliala, Marjatta 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliala, Marjatta 2004. Mikä on leikkiä? Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhanopettajaliitto. 4–5.

- Kalliala, Marjatta & Tahkokallio, Keijo 2001. Yhteinen leikki. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula & Inkeri Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous – 4–8-vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus. Helsinki: Finn Lectura. 33–59.
- Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karppinen, Seija 2009. Kädentaidot ja käsityökasvatus. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 56–65. Myös pdf:nä: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b>.
- Kauhanen, Erkki A. 2005. Ikä kuin ikä on leikki-ikä. Viitattu 6.5.2012. http://www.tiede.fi/artikkeli/72/ika_kuin_ika_on_leikki_ika.
- Kotka, Riika 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kronqvist, Eeva-Liisa 2011. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 13–30.
- Kupila, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 300–311.
- Lindqvist, Gunilla 1998. Leikin mahdollisuudet. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Lindqvist, Gunilla 2000. Pienten lasten leikki. Alle 3-vuotiaan lapsen päiväkotihoidon erityispiirteet-liite osa 6. Lastentarha-lehti 4/2000.
- Lipponen, Lasse 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 31–38.
- Meretniemi, Maija 2004. Leikkikalun arvo on siinä, mitä lapsi loihtii siihen itsestään. Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhanopettajaliitto. 9–11.
- Miettinen, Seija 2000. Keskustelun ja dialogin taito. Teoksessa Seija Miettinen, Merja Miettinen, Inkeri Nousiainen & Liisa Kuokkanen (toim.) Itsensä johtaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY. 60–66.

- MLL 2005. Pieniä ryhmiä – isoja asioita. Turku: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri.
- Murtomaa, Katriina & Harju, Eeva 2003. Kiiltomato näyttölee. Helsinki: WSOY.
- Rutanen, Niina 2009. Mitä on vapaa leikki? Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino. 207–226.
- Saari, Eija 2001. Nukketeatterin taikaa: nukketeatteri-ilmaisun mahdollisuudet lasten ja nuorten parissa. Helsinki: Terveys ry.
- Sosiaaliportti 2012. Sosionomin (AMK) kompetenssit. Viitattu 19.9.2012.
[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi-sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/).
- Toivanen, Tapio 2007. Lentoon! Draama ja teatteri koulussa. Helsinki: WSOY.
- Toivanen, Tapio 2009. Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 30–35. Myös pdf:nä: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b>.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Myös pdf:nä: <http://kasvunkumppanit.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>.
- Vehkalahti, Reetta 2006. Leikkivä teatteri: opas teatteri-ilmaisun ohjaajalle. Helsinki: Lasten keskus.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1989. Viitattu 15.9.2012.
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko.

LIITE 1: Palautekyselylomake henkilöstölle

Hei työystävä!

Ohessa Opas leikin tukemisen menetelmiin, joka on osa opinnäytetyötäni. Pyytäisin lukaisemaan sen läpi ja antamaan siitä palautetta. Palaute on vapaamuotoinen, mutta ohessa muutama apukysymys, jotta sinun on helpompi päästä alkuun.

Minkälaisena koet opasmateriaalin (ulkonäkö, sisältö...)?

Millä tavoin opasmateriaalia voisi muokata? Tarvitseeko se mielestäsi täydennystä tai pitäisikö siitä poistaa jotain?

Ystävällisin terveisin,
kolleganne Katja

LIITE 2: Opas leikin tukemiseen draaman keinoin

OPAS LEIKIN TUKEMISEEN DRAAMAN KEINOIN

Katja Tallgren

SISÄLTÖ

1 OPPAAN TARKOITUS	1
2 DRAAMALEIKKI	2
3 PIENRYHMÄ	4
4 LEIKKIYMPÄRISTÖ	6
5 SADUT LEIKIN INSPIRAATIONA	8
6 ROOLIVAATTEIDEN HYÖDYNTÄMINEN	10
7 KEPPINUKET LEIKISSÄ	12
8 LEIKKIMATERIAALIN ASKARTELU	14
9 AJATUKSIA LEIKIN TUKEMISESTA	16
LÄHTEET	17

1 OPPAAN TARKOITUS

Käsissäsi on opas, jonka tarkoituksena on auttaa sinua työssäsi lasten kanssa. Lapset tarvitsevat usein leikkeihinsä aikuisen apua. Toivon, että tämä opas on hyödyllinen väline tukiessasi lasten leikkiä. Opasta tehdessäni käytin hyväkseni päiväkotimme teemaa, joka kyseisellä toimintakaudella oli Pekka Töpöhäntä. Teema valittiin, koska tarinoissa Pekka Töpöhännästä käsitellään tärkeitä lasten arkeen liittyviä asioita, kuten kiusaamista, auttamista ja yhdessä olemista.

Oppaassa on esimerkkejä ryhmäni toiminnasta. Voit käyttää niitä apuna ja muokata omalle ryhmällesi sopivat draamaleikkihetket ja leikin tukemisen muodot. Oppaan tarkoituksena on innostaa tukemaan leikkiä erilaisin menetelmin; käyttämään draamaa yhtenä keinona, mutta myös ke-

hittämään omia menetelmiä leikin tukemiseen. Joskus työssä tulee hetkiä, jolloin tuntuu, että kaikki keinot on käytetty. Silloin muun muassa tämä opas voi toimia inspiraation lähteenä. Muistathan ottaa huomioon ryhmäsi lasten iät. Omassa ryhmässäni lapset olivat viisivuotiaita tai viisi vuotta täyttäviä, joten esi-

merkiksi askartelussa he olivat jo hyvin omatoimisia.

2 DRAAMALEIKKI

Draamaleikki on draamatyöskentelyä, jossa leikki, kasvatus ja teatteri yhdistyvät. Siinä ei kuitenkaan pyritä tekemään esitystä. (Toivanen 2009, 30–31.) Draamaleikki soveltuu erityisen hyvin itseilmaisun tukemiseen. Koska draamaleikissä voidaan käsitellä vaikeitakin asioita olemalla jonkun toisen roolissa, lapset oppivat ilmaisemaan itseään muutenkin kuin huutamalla tai satuttamalla toista. Heidän on mietittävä, miten he voivat asiansa ilmaista, sillä vieraassa roolissa totutut ilmaisukeinot eivät enää toimikaan. Kotkan (2011, 17) mielestä draaman keinoin voidaan katsoa asioita ikään kuin matkan päästä. Niihin saadaan etäisyyttä, jolloin niitä on helpompi käsitellä. Silloin esimerkiksi ylivoimaiselta tuntunut riitatilanne pystytäänkin selvittämään.

Lapsi alkaa leikkiä roolileikkejä kolmen ikävuoden tienoilla. Silloin lapsi kykenee kielenkehityksen myötä kuvittelemaan itsensä toimijan rooliin. Leikit saavat ympärilleen tarinan, jolloin leikki saa aivan uudenlaisen sisällön. Lapsi oppii tuntemaan itsensä ja ympäristönsä ja hän alkaa miettiä myös eettisiä kysymyksiä. (Helenius & Korhonen 2011, 75–76.) Siksi lapsen kolmannen ikävuoden jälkeen onkin mielestäni luonnollista alkaa ohjata leikkejä draaman avulla. Lapset innostuvat yhä enemmän muun muassa tarinoista ja saavat niistä aiheita leikkeihinsä.

Ryhmässäni on käytössä kuvakortit, joiden avulla lapset valitsevat leikkinsä, leikkikaverinsa ja paikan leikilleen. Usein jo tässä vaiheessa tarvitaan aikuisen apua, sillä leikkikaverin ja –paikan valitseminen saattaa olla hankalaa. Aikuinen voi ehdottaa lapselle leikkikaveria ja esitellä leikkipaikat. Jos lapsen on erityisen vaikea valita leikkipaikkaa, voidaan hänen kanssaan kierrellä katselemassa ympäristöä samalla kun aikuinen kertoo, millaisia leikkejä eri paikoissa voisi leikkiä.

Kun kaveri ja paikka on löytynyt, auttaa aikuinen lapsia käynnistämään leikin. Yhdessä mietitään, millaisia tavaroita tarvitaan ja millaisissa rooleissa lapset voivat olla. Aikuinen voi haastatella lapsia ja kuunnella heidän ideoitaan. Samalla lapset kuulevat toistensa ajatuksia ja yleensä he löytävät yhteisen sävelen. Olen huomannut, että haastateltaessa lapsia on hyvä muistaa muotoilla kysymykset niin, ettei lapsi voi vastata pelkästään sanoilla "kyllä" ja ei".

Kun roolit ja tavarat on valittu, voi leikki alkaa. Aikuisten avusta huolimatta usein käy niin, että lapset leikkivät muutaman minuutin ja tulevat

sanomaan, että haluavat vaihtaa leikkiä. Silloin tarvitaan aikuista ohjaamaan leikkiä eteenpäin. Keinoja on monia. Joskus tarvitaan muutakin, kuin sanallista ohjausta. Seuraavissa kappaleissa esittelen draaman keinoja, joilla on mahdollista auttaa lapsiryhmää keksimään roolileikkejä ensin aikuisen avustuksella ja lopuksi itsenäisesti.

3 PIENRYHMÄ

Kun ryhmä on pieni, on helpompi saada ujoimmat ja hiljaisemmatkin lapset mukaan toimintaan eikä kukaan jää huomaamatta. Myös samanikäisyys tukee lasten keskinäistä vuorovaikutusta. (MLL 2005, 9.) Toivasen (2009, 31) mukaan draamaleikissä aikuinen ”ohjaa, neuvoo ja opettaa”. Kokemukseni mukaan ohjaaminen, neuvominen ja opettaminen on kaikille miellyttävämpää pienessä ryhmässä. Silloin jokainen saa äänensä kuuluviin ja uskaltaa tuoda mielipiteensä julki. Fromin ja Koppisen (2012, 23) mukaan aikuisen tulee olla valmis kuuntelemaan lasta, jotta tämä voisi aidosti tuntea tulleen kuulluksi ja nähdyksi.

Mielestäni on tärkeää kannustaa lapsia toimimaan yhteistyössä. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että isommat auttavat ja neuvovat pienempiä eivätkä jätä heitä leikkien ulkopuolelle. Omassa ryhmässäni toimitaan paljon pienryhmissä. Pienen ryhmän avulla voi rohkaista jokaista lasta osallistumaan toimintaan ja ilmaisemaan itseään monipuolisesti. Leikkiäkään ei kannata yrittää saada sujumaan, jos lapsia on liian paljon. Silloin ryhmän jakaminen pienempiin ryhmiin on toimiva ratkaisu.

Pienryhmä...

- ✓ helpottaa vuorovaikutusta lasten kanssa
- ✓ auttaa ottamaan jokaisen yksilönä huomioon
- ✓ tuo jokaisen äänen kuuluviin
- ✓ helpottaa toimimaan yhteistyössä

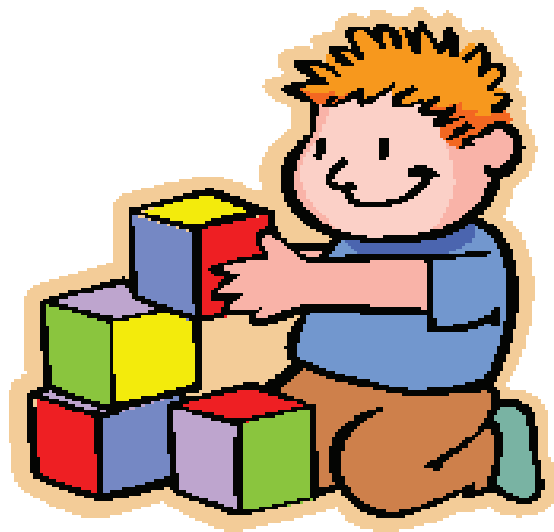
4 LEIKKIYMPÄRISTÖ

Myös toimintaympäristö on otettava huomioon. Kokemukseni mukaan lapset kaipaavat rauhallista tilaa, jossa leikkiä. Sen ei tarvitse olla suuri, mutta sen täytyy olla sellainen, josta lapset saavat tarvitsemansa välineet kätevästi käyttöönsä ja joka ruokkii heidän mielikuvitustaan. Jos lapset käyttävät välineitä epäjohdonmukaisesti, aikuinen voi mennä hetkeksi mukaan leikkiin näyttämään esimerkkiä.

Kallialan ja Tahkokallion (2001, 35) mukaan jokapäiväinen toiminta lapsen kanssa kehittää hänen leikkitaitojaan. Lisäksi ympäristölle asetetaan tavoitteita; leikkitalan tulee olla inspiroiva ja materiaalien tarkoituksenmukaisia. Päiväkodissa ryhmän työntekijöiden tehtäviin kuuluu muokata ympäristö lapsille sopivaksi leikkitalaksi. Aikuisen tulee myös tarjota lapselle retkiä, satuja ja lauluja sekä askartelu-, liikunta-, maalaus- ja muovailumahdollisuuksia.

Leikkiympäristö...

- ✓ on rauhallinen ja inspiroiva
- ✓ ruokkii lasten mielikuvitusta
- ✓ tarjoaa tarkoituksenmukaisia, pedagogisia leikkivälineitä

5 SADUT LEIKIN INSPIRAATIONA

Sadut laittavat usein lasten mielikuvituksen liikkeelle. Heinosen ja Suojalan (2001, 147–148) mukaan sadut ovat tärkeitä tunne-elämän kehittymisen kannalta. Satujen varjolla on turvallista kokea esimerkiksi pelottavia, surullisia, iloisia ja jännittäviä tunteita. Ristiriitoja on helpompi ratkoa ja satujen kautta tunteidenhallintataidot kulkeutuvat myös todellisuuteen ja arkisiin tilanteisiin, kuten leikkeihin kavereiden kanssa. Vehkalahti (2006, 191) huomauttaa, että draamatyöskentelyn kautta lapsi voi oppia käsittelemään myös kiellettyjä tunteita kuten vihaa.

Luin lapsille Pekka Töpöhäntä-tarinan draamaleikkihetken aluksi. Siinä Monni keksii ilkeän juonen, jossa hän pyytää Pekkaa retkelle silakoita kalastamaan. Kun pahaa-aavistamaton Pekka on laiturilla, muut kissat työntävätkin hänet veteen. Pekka ei kuitenkaan putoa laiturilta, vaan pääsee livahtamaan sen alla olevan tukipölkyn päälle. Lopuksi laiturille syöksyy lauma koiria, jotka ajavat ilkeät kissat veteen, jolloin Pekka pääsee juoksemaan turvaan takaisin kotiin. Tarinan jälkeen lapset saivat kertoa, miltä Pekasta, Monnista ja muista tarinan hahmoista tuntui tarinan eri vaiheissa. Lapset huomasivat, että kiusaaminen tuntuu pahalta, ja hyvältä tuntuu, kun saa apua.

Satuhetken jälkeen lapset halusivat itse tutkia kirjaa ja he keskustelivat keskenään siitä, kuka olisi kuka kirjan hahmoista. Kaikki halusivat kokeilla kaikkia rooleja. Pekan rooli oli suosituin. Ryhmässä, jolle sadun luin, oli neljä lasta, ja pienen ryhmän ansiosta leikki onnistui hyvin. Leikki jatkui vielä seuraavinakin päivinä.

Sadut...

- ✓ ovat tärkeitä lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta
- ✓ auttavat tunteidenhallintataitojen kehittämisessä
- ✓ voivat antaa leikille idean

6 ROOLIVAATTEIDEN HYÖDYNTÄMINEN

Kotkan (2011, 18) mukaan on helpompi eläytyä fantasiamaailmaan ja hyväksyä, että kyseessä on satu, kun yllä on roolivaate. Lapsen kanssa voi päästä käsiksi vaikeisiin asioihin roolivaatteen avulla. Esimerkiksi kiusaaminen on vakava aihe, josta voi olla vaikea puhua. Roolissa puhuminen on usein helpompaa, koska voi esittää asiansa ulkopuolisen silmin. Olen huomannut, että lapset ovat tavallista vapautuneempia myös leikkiessään, jos he saavat käyttää roolivaatteita.

Lueutuani lapsille tarinan Pekka Töpöhännästä he saivat valita itselleen roolivaatteet. Kukin mietti, minkälainen vaate omalle hahmolle sopisi. Leikkiä varten teimme lasten kanssa isoista lattiatyynyistä laiturin, ja pyöreä, sininen matto toimi järvenä, josta kissat yrittivät kalastaa. Lapset innostuivat leikistä. Kun jotkut lapsista alkoivat riehaantua ja erkaantua juonesta, palautin heidät aiheeseen esittämällä kysymyksiä, kuten: "Mitä olittekaan leikkimässä?" tai "Minkälainen roolihahmosi olikaan?".

Keskeytin leikin välillä, koska lapset halusivat vaihtaa rooleja ja kokeilla, miltä tuntuu olla kiusatun ja kiusaajan roolissa. Roolien vaihdon yhteydessä keskustelimme rooleissa heränneistä tunteista. Lapset kertoivat, että Pekasta tuntuu pahalta, kun häntä kiusataan. Sitten he löysivät yhtymäkohtia todelliseen elämään. Myös todellisuudessa tuntuu kurjalta, kun joku kiusaa. Leikin lopuksi keskustelimme kiusaamisesta ja niistä tosielämän tilanteista, kun itse on joutunut kiusaamisen kohteeksi. Lapset neuvoivat toisiaan: "Kun joku kiusaa, pitää kertoa aikuiselle".

Roolivaate...

- ✓ auttaa lasta eläytymään fantasiamaailmaan
- ✓ auttaa käsittelemään lapselle ajankohtaisia, vaikeitakin, asioita
- ✓ helpottaa vaikeista asioista puhumista
- ✓ auttaa lasta asettumaan jonkun toisen asemaan

7 KEPPINUKET LEIKISSÄ

Näyttelin lapsille keppinukeilla Pekka Töpöhäntä-tarinan. Siinä Monni, Pilli ja Pulla jättävät Pekan leikin ulkopuolelle. Maija Maitoparta huomaa tilanteen ja sen, että Pekalle tulee paha mieli. Kun Monni ja muut pyytävät Maijaa leikkimään, Maija sanoo heille lähtevänsä mukaan sillä ehdolla, että Pekkakin pääsee. Näin tilanne ratkeaa kaikkien hyväksi.

Sen jälkeen keskustelimme lasten kanssa aiheesta, mitä voi tehdä, jos näkee, että toista kiusataan. Lapsilla oli monipuolisia neuvoja ja ajatuksia. Heidän mielestään pitää sanoa toiselle, että "toi ei tunnu kivalta" tai "voisitko lopettaa". Mietimme yhdessä jokapäiväisiä kiusaamistilanteita päiväkodin ympäristössä ja sitä, miten niitä voisi ratkoa. Lapset neuvoivat, että jos kiusaaja ei lopeta, voi kertoa aikuiselle ja pyytää tämän apuun. Lopuksi lapset saivat kokeilla keppinukeilla leikkimistä. He näyttelivät saman tarinan monta kertaa, koska halusivat vaihdella rooleja keskenään.

Keppinuket voi valmistaa lasten kanssa yhdessä jotain tiettyä tilannetta, esimerkiksi näytelmää, varten. Kun keppinuket tehdään kestäviksi, voi lasten antaa leikkiä niillä. Kestäviä nukeista saa esimerkiksi laminoimalla ne. Usein lapset innostuvat tekemään oman näytelmänsä ja haluavat sitten esittää sen aikuisille ja ryhmän muille lapsille. Tästä ajatuksesta saa vaikka kokonaisen teatterileikin aikaiseksi. Lapset voivat tehdä toisilleen liput teatteriin ja järjestetään istumapaikat kuten oikeassa teatterissa. Kun esitys on valmis, kello kutsuu kaikki lapset teatteriin.

Keppinuket...

- ✓ helpottavat asioiden käsittelyä
- ✓ auttavat lasta näkemään toimintansa ulkopuolisen silmin
- ✓ voi valmistaa itse
- ✓ innostavat lapsia teatterileikkiin

8 LEIKKIMATERIAALIN ASKARTELU

Askartelua voi käyttää draamaleikkihetkien materiaalin valmistamiseen. Kun lapset ovat itse valmistaneet materiaalia leikkiinsä, ovat he myös motivoituneempia. Askartelimme lasten kanssa kissapähineitä päiväkodin teemaan liittyen. Ne tehtiin kankaasta ja kartongista. Ensin leikattiin kankaasta huivi ja siihen kiinnitettiin kartongista leikatut korvat. Lapset saivat valita, halusivatko he ruskean vai oranssin huivin, jonka jälkeen aikuinen leikkasi kankaasta sopivan kokoisen kolmion huiviksi. Sen jälkeen lapset valitsivat, minkä värisestä kartongista korvat tehdään. Viimeiseksi he joko värittivät korvat liiduilla tai liimasivat niihin koristeeksi kankaan. Aikuinen kiinnitti korvat niiteillä huiviin.

Lisäksi valmistimme kissanaamiot jokaiselle lapselle. Ne tehtiin kartongista. Lapset saivat valita mieleisensä värin, jonka jälkeen naamion muoto leikattiin kartongista irti. Lapset saivat itse piirtää mallin ja leikata sen. Sitten naamiot koristeltiin. Lopuksi ne laminoitiin ja niihin kiinnitettiin tikku, josta naamiota pystyi kannattelemaan silmien edessä.

Askartelu toteutettiin niin, että lapset jaettiin leikkeihin, joista aikuinen pyysi pari lasta kerrallaan askartelemaan pähineen. Kaikki eivät ehtineet tehdä pähineitään saman päivän aikana ja he odottivat innokkaina omaa vuoroaan. Kun pähineet ja naamiot saatiin valmiiksi, lapset halusivat pitää niitä päässään ja leikkiä kissoja, etenkin Pekka Töpöhännästä tuttuja hahmoja. Se oli mielestäni hienoa, koska toiminta oli aidosti lähellä lapsia ja he olivat siitä kiinnostuneita pitkään. Toki aihetta Pekka Töpöhännästä pidettiin yllä koko kevät aina kevätjuhliin saakka teeman mukaisesti.

Leikkimateriaali...

- ✓ voidaan askarrella yhdessä lasten kanssa
- ✓ voidaan tehdä päiväkodin toiminnan teemaan liittyen

Itse tehty leikkimateriaali...

- ✓ motivoi lapsia leikkimään

9 AJATUKSIA LEIKIN TUKEMISESTA

Tälle sivulle voit kirjoittaa ajatuksiasi ja ideoitasi leikin tukemiseen liittyen

LÄHTEET

- From, Kristine & Koppinen, Marja-Leena 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heinonen, Sirkka-Liisa & Suojala, Marja 2001. Lapsi elää satua. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula & Inkeri Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous. Tampere: Finn Lectura. 144–156.
- Kalliala, Marjatta & Tahkokallio, Keijo 2001. Yhteinen leikki. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula & Inkeri Ruokonen (toim.) Taiteen ja leikin lumous – 4–8-vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus. Helsinki: Finn Lectura. 33–59.
- Kotka, Riika 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Meretniemi, Maija 2004. Leikkikalun arvo on siinä, mitä lapsi loihtii siihen itsestään. Julkaisussa Leikin aika. Lastentarhanopettajaliitto. 9–11.
- MLL 2005. Pieniä ryhmiä – isoja asioita. Turku: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri.
- Toivanen, Tapio 2009. Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 30–35. Myös pdf:nä: <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b>.
- Vehkalahti, Reetta 2006. Leikkivä teatteri: opas teatteri-ilamaisun ohjaukselle. Helsinki: Lasten keskus.